

NOVA GRAĐA O AKCIJI RIMSKE KURIJE U BOSNI 1245.

1. U Dodatku raspravi: »Ecclesia Sclavoniae« i misija dominikanaca u Bosni (Zbornik Filozofskog fakulteta u Zagrebu III, 1955, 245) upozorio sam na regesta nekih pisama pape Inocencija IV iz 1245. koja se odnose na Bosnu i kojih je prijepise u franjevačkoj Biblioteca Antoniana u Padovi otkrio P. Giuseppe Abate. On je ta regesta, zajedno s velikim brojem drugih (u svemu tri stotine), objavio 1955. u rimskom časopisu »Miscellanea francescana« 55, Fasc. III, 317—373, pod naslovom »Lettere ‚secretae‘ d’Innocenzo IV e altri documenti in una raccolta inedita del sec. XIII (Regesto)«. Na temelju ovog izdanja konstatirao sam tada »da je Rimska kurija g. 1245. — svakako još prije mjeseca kolovoza — opet pripremala križarsku vojnu protiv ‚bosanskih heretika‘ (tako u registima!)«. Iako je sam Abate navijestio da potpuno izdanje pronađenih dokumenata priprema Paulus Sambin, prošlo je pet godina dok je ono 1961. objavljeno pod naslovom »Lettere inedite di Innocenzo IV«, Padova 1961, 157 (Italia sacra 5). Tek 1974. uspio sam dobiti to izdanje i neke podatke iz spomenutih pisama upotrijebiti pripremajući moju knjigu »Studije o ‚Crkvi bosanskoj‘ i bogumilstvu« (1975).

Budući da su papinska pisma iz 1245. koja se odnose na Bosnu ostala do danas nepoznata povjesničarima koji u nas proučavaju povijest Bosne u srednjem vijeku — D. Mandić, Bogomilska crkva bosanskih krstjana, Chicago 1962, poslužio se samo registima Abatea na temelju mojeg upozorenja iz 1955. — odlučio sam da ih ovdje u cjelini donesem prema Sambinovu izdanju i učinim tako pristupačna našim povjesničarima.

2. Već je D. Farlati¹ 1769, pozivajući se na podatak u djelu O. Raynaldia, Annales ecclesiastici (1646), ustvrdio da je Bela IV na papin poticaj progonio 1245. bosanske heretike, ali mu naprijed spomenuta pisma nisu bila poznata. Štoviše, tekst koji citira iz Raynaldia upućuje na akciju Rimske kurije poduzetu tek 1246/47.

Razumljivo je, dakle, što je kasnija historiografija prešla preko toga vremenskog podatka. Tako je F. Rački, koristeći se isključivo zbirkama A. Theinera, u kojima iz g. 1245. nema nijednog dokumenta o Bosni, nadovezao na poznate događaje 1244. neposredno pripreme za križarsku vojnu izvršene 1246,² a na temelju iste izvorne građe i Vj. Klaić je razdoblje od 1244. do 1246. označio kao doba smirenja, koje je prekinuto tek tada kada se Bela IV zaratio s austrijskim vojvodom Fridrikom II.³

¹ D. Farlati, Illyricum sacrum IV, 1769, 53.

² F. Rački, Bogomili i patareni, Rad JAZU VII, 1869, 159.

³ Vj. Klaić, Povijest Bosne do propasti kraljevstva, 1882, 79.

Diskusija o pismu Inocencija IV od 19. VIII 1245, koje je, s pogrešnim datumom g. 1244,⁴ bilo već otprije poznato, a F. Palacký ga je 1868. ponovo objavio, nije tada još do kraja objasnila da li se ono odnosi na Bosnu ili na Boemiu, tj. Češku, kako dosljedno stoji u oba sačuvana prijepisa. Iako su C. Höfler 1869. i K. Jireček 1876. izrazili mišljenje da je u papinu pismu riječ o Bosni, njihova je slutnja prošla u našoj historiografiji nezapažena.

Tragom Račkog i Klaića nastavili su da idu također M. Perojević⁵ i V. Čorović,⁶ a jednako sam i ja postupao 1953. kada sam u raspravi »Bosna i zapadni dualisti u prvoj polovici XIII stoljeća« (Kosov zbornik) ustvrdio da nakon 1244. »nema u poznatim izvorima traga nekoj akciji Rimske kurije do g. 1246, kada je ona pristupila ispitivanju molbe, kojom je kaločki nadbiskup opet pokrenuo pitanje jurisdikcije nad bosanskom biskupijom«, tj. 20. VII 1246.⁷ Zaključio sam tada i to da »podatak u Farlatija, prema kome je Bela IV. na poticaj pape progonio 1245. heretike u Bosni, nije ispravno datiran«, i da »Raynald, kojim se je Farlati na tom mjestu poslužio, jasno govori o događajima, koji su se zbili tek g. 1247«. ⁸ U tom uvjerenju učvrstila me analiza Inocencijeva pisma od 19. VIII 1245, jer je u fotokopiji njegova prijepisa iz Britanskog muzeja bila doista riječ o Češkoj (Boemie partes, Boemie regnum, Boemi), a Potthastov ispravak datiranja nisam još tada poznavao. Prema tome, i dvije godine kasnije ponovo sam zaključio: »Nema dokaza u poznatim izvorima, da je kralj g. 1245. opet poduzeo neku akciju u Bosni, potaknut na to od pape Inocencija, kako tvrdi Farlati, a ni poziv pape, upućen 19. VIII 1244. ugarskom episkopatu, nije se odnosio na Bosnu.«⁹

Međutim, kako je već naprijed istaknuto, u naknadnom sam Dodatku istoj raspravi skrenuo pažnju na to da regesta papinskih pisama koja je G. Abate iste godine objavio opovrgavaju tvrdnju sadržanu u prvom dijelu gornjeg citata, ali još uvijek nisam smatrao potrebnim da mijenjam i mišljenje o njegovu drugom dijelu. Ista regesta upotrijebio je zatim 1962. D. Mandić u svom prikazu tadašnjih događaja konstatirajući da je papa još »prije sredine 1245«, na poticaj kaločkog nadbiskupa Benedikta, donio odluku o pokretanju križarske vojne protiv heretika u Bosni. Pozvao je, dakle, u Ugarskoj dominikance da propovijedaju križ, a tamošnji episkopat da započne s pripremanja za oružanu akciju. U tom se smislu obratio posebnim pismima na kralja Belu i na ostrogonskog nadbiskupa, a svojim je legatom u tom poslu imenovao Benedikta kaločkoga.¹⁰ Na pitanje papina pisma od 19. VIII 1245. Mandić se pri tom nije osvrnuo.

⁴ Na tu je pogrešku u datiranju prema Inocencijevu pontifikatu upozorio A. Potthast, Regesta Pontificum Romanorum II, 1875, 1003—1004. Opširnije o historijatu čitava pitanja usp. J. Šidak, O pitanju heretičkog pape u Bosni 1223. i 1245, Razprave SAZU V (Hauptmannov zbornik), 1966, 13—15.

⁵ Poviest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine I, Sarajevo 1942, 228.

⁶ V. Čorović, Historija Bosne I, Posebna izdanja SAN 129, 1940, 200 i 201.

⁷ Zgodovinski časopis VI—VII, 1952—1953, 294.

⁸ Na i. mj., 299.

⁹ J. Šidak, »Ecclesia Sclavoniae« i misija dominikanaca u Bosni, Zbornik Filozofskog fakulteta u Zagrebu III, 1955, 31.

¹⁰ D. Mandić, Bogomilska crkva bosanskih krstjana, Chicago 1962, 140—141.

Iako su ovi podaci, ma koliko bili oskudni, bili ipak dovoljno pouzdani da bi se počeci nove akcije Rimske kurije, nakon Beline vojne 1244, mogli datirati već idućom godinom, ipak ih S. Ćirković nije 1964. uzeo u obzir u svojoj povijesti srednjovjekovne Bosne. Pošto je zaključio da »katoličanstvo ni posle Beline pobjede 1244. nije uspjelo da uhvati koren u Bosni«, ograničio se na vijest da je »već 1246. kaločki nadbiskup spremao« križarski rat protiv bosanskih heretika.¹¹

Ne znajući za Sambinovo izdanje papinskih pisama iz g. 1961. ja sam 1966, još uvijek samo na podlozi spomenutih regesta, ponovo istaknuo njihovo značenje za poznavanje događaja u Bosni 1245. i pri tom ustvrdio da, prema početnim riječima regesta br. 18, papino pismo ugarskom episkopatu mora da je istovjetno s njegovim pismom od 19. VIII 1245, iako bi punu izvjesnost o tome »moglo dati samo upoznavanje cjelovitog teksta i njegova usporedba s ona dva prijepisa koja su bila već otprije poznata«.¹² Kako pokazuju ovdje objavljeni dokumenti, ta je usporedba potvrdila napokon ispravnost gornjeg zaključka. Na taj je način i papina vijest o herezijasaru koga Bošnjani nazivaju papom dobila svoje konačno mjesto u prikazu događaja 1245. u Bosni, a Sambinovo je izdanje ponešto oslabilo i onu rezervu koju sam 1966. izrazio riječima da ta vijest »ne nalazi potvrde u ostaloj izvornoj građi, pogotovu ne onoj domaćeg porijekla«.¹³ Potonja tvrdnja je doista točna, ali se podatak o heretičkom »papi« u Bosni ne spominje samo u jednom nego u dva papina pisma iz 1245.

3. Prije nego što pristupimo analizi pisama Inocencija IV iz 1245. potrebno je reći da u Sambinovu izdanju — a zacijelo i u samim prijepisima¹⁴ — nema nigdje formule datiranja na kraju teksta, a ni intitucija na njegovu početku nije svagdje potpuna (ponegdje je čak i sasvim izostala). Uza sve to se već iz regesta Abatea moglo sa sigurnošću zaključiti da ta pisma potječu iz g. 1245, svakako još prije posljednjih dana u kolovozu kojim je mjesecom datirano jedno od pisama što slijede.¹⁵

Što se samog teksta tiče, u njemu ima tiskarskih pogrešaka koje se mogu lako ispraviti, ali usporedba papina pisma od 19. VIII s prijepisom iz Britanskog muzeja pokazuje da su, zacijelo već prilikom prepisivanja, unesene u tekst veće ili manje promjene različite vrste, ponekad veoma važne, a nije dakako isključena ni mogućnost da je i sam izdavač mogao u ponečemu pogriješiti. Najznatnija od tih promjena nalazi se na onom mjestu spomenutog pisma gdje Sambin čita: »principes (!) Vinislav(um) etc.«, kojih riječi u fotokopiji gornjeg prijepisa nema. Nije isključeno da je Sambin pogrešno

¹¹ S. Ćirković, *Istorija srednjovjekovne bosanske države*, 1964, 67.

¹² Šidak, *O pitanju heretičkog »pape«*, 158.

¹³ na i. mj., 158.

¹⁴ Abate donosi uz svaki regist do br. 10 samo oznaku mjesta Lyona u Francuskoj gdje je papa tada boravio: *Lione...*, zatim do br. 15: *Lione 1245...*, a dalje ponovo prvu.

¹⁵ Regest pod br. 24 Abate prvi put datira: *Lione 1245, Agosto*, ali spomenuto pismo od 19. kolovoza 1245. donosi bez ikakva datuma.

pročitao ime bana Ninoslava i kraticom *etc.* označio još nešto nedovoljno čitljivo, jer se, po smislu teksta, ne može pretpostaviti da je upravo na tom mjestu bila upotrijebljena neka nevažna formula, kao što je, npr., ona u intitlaciji gdje su izostavljene riječi pozdrava (*salutem et apostolicam benedictionem*).¹⁶ Neusporedivo je teži slučaj s banovim imenom u pismu pod br. 5, gdje u Sambina stoji: *Voleunc lansbanus*. Rješenje bi mogao donijeti samo uvid u originalni tekst kojim se Sambin koristio. Unatoč svemu je tekst pisma, kako ga Sambin publicira, dovoljno razumljiv i može, po svojim konkretnim podacima, poslužiti za donošenje pouzdanih zaključaka. Općenita razmatranja, tako značajna za uvode mnogih papinskih pisama i ispunjena uglavnom praznim verbalizmom, mogu pri tom tek izuzetno sadržavati nešto vrijedno pažnje.

Već u prvom pismu, koje je uz pismo od 19. VIII najopširnije a upućeno je bosanskom biskupu (Ponsi) i »svima vjernicima u istom kraljevstvu«, ima veoma važnih podataka. Papa zahtijeva da se izopće »hereziharh sa svojim pomoćnicima, koga nevjerni sinovi (!) nazivaju papom«, i svi oni koji ih pomažu, brane ili primaju. U tu svrhu imenuje svojim legatom kaločkog nadbiskupa, dopuštajući mu da u ugarskom kraljevstvu propovijeda križ i ovlašćujući ga da onima koji prime znak križa, tj. sudjeluju u križarskoj vojni, udijeli uobičajene oprostete.

Iz tih podataka proizlazi da je Benedikt kaločki, možda već potkraj 1244. ili na početku iduće godine, potaknuo na Rimskoj kuriji pitanje križarskog pohoda protiv heretika u Bosni, izjavivši se spremnim da tu akciju sam pripremi. Pristajući na taj prijedlog papa je Benedikta imenovao svojim legatom.¹⁷

Četiri dalja pisma upravljena su ugarskoj kraljici (Mariji), prioru dominikanaca u Ugarskoj i kralju (Beli IV). U prvom, kojim papa potiče kraljicu da djeluje na svog muža kako bi pomogao započetu akciju, papa napominje da su, prema izjavama mnogih ljudi dostojnih vjere, heretici u Bosni uspjeli da zavedu u nevjeru »nebrojeno mnoštvo«. Prioru dominikanaca papa nalaže da za to pogodnoj braći povjeri dužnost propovijedanja križa u ugarskom kraljevstvu, s pravom da učesnicima daju oprostete koje uživaju oni koji odlaze u Svetu zemlju. Kralja je papa pozvao da pomogne bosansku biskupiju (*Bosnensis ecclesia*) ugroženu od heretika.

Posljednje od tih četiriju pisama (pod br. 5), upućeno kaločkom nadbiskupu, u kojem se nalazi naprijed spomenuto iskrivljeno ime bosanskog bana, najvažnije je od njih po nekim podacima koji iznenađuju. Papa piše na temelju usmenog izvještaja koji su mu podnijeli bosanski biskup i neki dominikanac Tiburtius i prema kojem su se ban i »Zibislans« (sic!; pogrešno mjesto Zibislaus) odrekli hereze u koju su upali, obećavši da će je progoniti. Papa prima to odricanje i nalaže Benediktu kaločkom da prema crkvenim propisima odriješi obojicu izopćenja. Iz teksta se ne razabire da li je banovo odricanje od hereze uslijedilo još 1244, kada je on bosanskog biskupa obdario

¹⁶ I na ovom mjestu Sambin bilježi kraticu *etc.* kurzivom.

¹⁷ Kao takav spominje se i 1246. Prethodnik Benediktov Ugrin nije to nikada bio. Usp. o tome Šidak, »*Ecclesia Sclavoniae*«, 37.

zemljišnim posjedom i nekim povlasticama, ili tijekom iduće godine. Pogotovu je neobičan podatak o Sibislavu, jer nema sumnje da je riječ o usorskom knezu istog imena koga je papa Grgur IX još svojim pismom od 8. kolovoza 1236. uzeo u zaštitu zajedno s majkom Ancilom, udovicom po banu Stjepanu. Tada ga je preporučio ugarskom episkopatu kao jedinoga među »prvacima bosanske dijeceze« koji nije podlijegao heretičkoj zarazi.¹⁸ Teško je pretpostaviti da bi se novi izvor odnosio na događaje 30-ih godina. Nameće se, dakle, zaključak da se knez Sibislav, vjerojatno 1240. ili nešto kasnije, kada je ban Ninoslav ponovo uspostavio svoju vlast u zemlji, priklonio herezi i zatim se je 1244, zajedno s banom, opet odrekao.

Iako se u Sambina tekst papina pisma od 19. VIII 1245. po pojedinim slovima i oblicima riječi na mnogo mjesta razlikuje od fotokopije prijepisa iz Britanskog muzeja,¹⁹ njegov se smisao ipak ne mijenja, pa ni ondje gdje su neke riječi ispuštene ili zamijenjene drugima, što je ponegdje slučaj i sa spomenutim prijepisom.²⁰ Obraćajući se ugarskom episkopatu papa izopćuje i proklinje »herezizarha« koga Bošnjani (Boçnie) nazivaju »papom«, zajedno sa svima koji ga slijede ili zaštićuju »u kraljevstvu bosanskom« (in Boçnie regno). Potvrđuje, pak, ugarske zakone (statuta) prema kojima dobra heretika treba da pripadnu onima koji ih u službi vjere nasilno prisvoje i određuje neka se sa spomenutim herezizarhom, njegovim pristašama i moćnicima te svima koji su, prekršivši zakletvu, ponovo upali u herezu, postupa prema kantskim propisima. Kako je već rečeno, među sljedbenicima herezizarha spominje se poimence princeps Vinislavus, iza kojega se iskvarenog imena nesumnjivo krije ban Ninoslav.

Podatak o »papi« bosanskih heretika koji se u ovim pismima po drugi put pojavljuje zaslužuje posebnu pažnju. Na oba se mjesta, doduše, istim riječima tvrdi da bosanski heretici nazivaju svog herezizarha papom, ali ni jednom se tom starješini heretika u Bosni ne pridjevaju takav položaj i čast unutar tadašnjega krivovjerskog pokreta kakve je rimski papa zauzimao u Zapadnoj crkvi. Drugim riječima, »papu« bosanskih heretika ne smatraju na Rimskoj kuriji poglavarom svih dualista ili barem njihova zapadnog ogranka, katara i patarena, nego samo starješinom heretika u Bosni. Ne znači li to da pod nazivom bosanskog »pape« treba pomišljati na »djeda« bosanskih »krstjana«?²¹

U drugom pismu kralju Beli iz kraja kolovoza papa ga poziva da istakne zastavu križa i poradi na istrebljenju heretika, a nakon što kraljevstvo bosansko očisti od hereze neka zemlju preda u vlasništvo vjernicima. Poziv za sudjelovanje u križarskoj vojni papa je još uputio ostrogonskom nadbiskupu i njegovim sufraganima te palatinu Matiji potičući ga izričito da zaposjedne zemlju heretika.

¹⁸ T. Smičiklas, Codex diplomaticus IV, 15—16. Ovdje se to ime donosi u pravilnom obliku Zibislaus.

¹⁹ Faksimil toga teksta donosi Šidak, Bosna i zapadni dualisti, 296 i 297.

²⁰ Mjesto da sve te razlike bilježim ispod crte, smatrao sam preglednijim i korisnijim da oba teksta donesem usporedo (tekst u Sambina nalazi se desno).

²¹ Na takvu mogućnost upućuje grčka riječ *δ πάππος* za — djeda.

4. Ako gornje podatke pokušamo uključiti u do sada poznati tijek događaja, onda bi njihov prikaz u petom desetljeću XIII stoljeća mogao biti dopunjen kako slijedi.

Nakon prvoga križarskog pohoda protiv bosanskih heretika koji je potrajao gotovo pune četiri godine, od 1235. do 1238, činilo se da je pobjeda hercega Kolomana potpuna. Bosna je izgubila političku samostalnost i na temelju darovnice Andrije II od 1235. prešla u neposrednu vlast hercega, a katolicizam se uz pomoć nove svjetovne vlasti i bojovnog reda dominikanaca, kojemu je pripadao i sam biskup, naizgled trajno učvrstio. Izvorna građa, koja ne oskudijeva podacima o tim događajima i dubokim promjenama do kojih su oni u crkvenom životu zemlje doveli, nije ništa zabilježila o sudbini »velikog bana« Mateja Ninoslava. Utoliko postaje zagonetnijom njegova iznenadna pojava 1240. kada s pratnjom svojih boljara posjećuje Dubrovnik i obvezuje se između ostaloga da ga pomogne ako se zarati s raškim kraljem. Papinska je kurija na duže vrijeme zašutjela, a nagli prodor Mongola, koji su 1240. razorili Kijev i zatim, prešavši Karpate, pobijedili 1241. ugarsku vojsku u bitki na rijeci Šajo, odjednom je prekratio život hercegu Kolomanu i spriječio kralja Belu da do ljeta 1244. ista poduzme protiv Bosne. Iz kasnijih vijesti proizlazi da je i katolička crkva, lišena potpore svjetovne vlasti, morala uzmaći pred heretičkom »Crkvom bosanskom«, a možda su tada spaljena i oba samostana dominikanaca koji su ondje bili tek nedavno osnovani.²² Prema jednoj od tih vijesti čak je i usorski knez Sibislav, sin pokojnog bana Stjepana i najugledniji velikaš iza Mateja Ninoslava, koji je 1236. uživao osobitu naklonost pape, pristao tada uz herezu.

Slom ugarske vlasti u Bosni i porast Ninoslavljeva utjecaja koji se očitovao i u njegovu izboru za gradskog kneza u Splitu potakli su kralja Belu da ljeti 1244. upadne u Bosnu i primora bana na sklapanje takva mirovnog ugovora koji mu je, doduše, očuvao vlast, ali je ispravom od 20. srpnja ponovo vratio katoličkoj biskupiji izgublenu premoć. Štoviše, ban Ninoslav i knez Sibislav odrekli su se, prema papinu saopćenju iz početka 1245, hereze i obećali da će je progoniti. Inocencije IV je tada zapovijedio kaločkom nadbiskupu da ih, ako se ta vijest potvrdi, odriješi izopćenja. Nije poznato da li je to uradio, a papino pismo od 19. kolovoza i. g. ne govori niti u prilog vijesti o banovu tadašnjem obraćenju. Papa ga u njemu osuđuje kao sljedbenika herezizarhova.

Hereza je, prema papinu prikazu u njegovim pismima iz g. 1245, bila još uvijek toliko rasprostranjena da je Inocencije IV izopćio njezina starješinu koga u Bosni nazivaju »papom« — bio je to bez sumnje »djed« »Crkve bosanske« — a kaločkog nadbiskupa imenovao svojim legatom sa zadaćom da propovijeda križ protiv heretika u Bosni. Posebnim, pak, pismima pozvao je ugarsku kraljicu i kralja te priora ugarskih dominikanaca da ovu akciju podupru. Ona je postigla vrhunac potkraj mjeseca kolovoza kada je papa 19. i. mj. ponovo prokleo i izopćio herezizarha sa svima koji ga slijede ili pomažu.

²² »Ubi eciam duos conventus habuimus quos postea heretici combusserunt...« (Ugarska dominikanska kronika iz 1259; usp. Šidak, »Ecclesia Sclavoniae«, 37.)

U isto vrijeme je pismima kralju, ostrogonskom nadbiskupu i palatinu Matiji pokušao da ubrza pripreme za križarsku vojnu na taj način što je sudionicima navijestio crkvene oproste a nosioce svjetovnog mača poticao da Bosnu zaposjednu i zemlje heretika predaju u vlasništvo vjernicima

Međutim, do križarske vojne nije došlo, iako se i sam kaločki nadbiskup, koji je i dalje zadržao dužnost papina legata, izjavio spremnim da uzme na sebe znak križa. Pomognut bosanskim biskupom i kraljem, zamolio je uz to papu da bosansku biskupiju, koju je taj privremeno podložio neposredno sebi, izuzme ispod jurisdikcije dubrovačkog nadbiskupa i trajno je podredi nje-govoj crkvi. Papa je 3. kolovoza 1246. doista poslao Benediktu kaločkom znak križa, a nešto prije 20. srpnja započeo i s priprema koje su 26. kolovoza 1247. završile najzad konačnim podvrgavanjem bosanske biskupije kaločkoj crkvi.

Uza sve to nije Inocencije IV uspio da barem tijekom 1246. ili 1247. pokrene križarsku vojnu protiv Bosne. Budući da u sačuvanoj građi nema o njoj izravnog spomena, moglo bi se tek iz Ninoslavljeva odnosa prema Rimskoj kuriji potkraj 1247. ili na početku 1248. zaključiti da mu je neka ozbiljna opasnost tada doista zaprijetila. Pozivajući se na neke starije dokumente uvjeravao je tada papu da nije iznevjerio katolicizam, ali da je u svoje vri-jeme bio u borbi s neprijateljem primoran zatražiti pomoć u heretika. Papa je banovu obranu pronašao istinitom, i do 1249. kada se Matej Ninoslav u izvorima posljednji put spominje nije više protiv njega ništa poduzimao, a nije ustrajao ni u pokretanju križarske vojne protiv heretika u Bosni.²³

1.

Episcopo Boçnensi ac in eodem regno fidelibus universis. Non ignorantes callidi serpentis astutias, qui circuire non cessat querens iusta iter scandalum ponere ac sub ovina pelle lupinam rabiem occultare, ut in profundam foveam detrahat simplici-ter ambulantes et quos incautos viderit in ruinam, nos vigilare oportet super gregis curam dominici qui vices in terra virge gerimus vigilantis, ne lupina voracitas ovium caulas ingressa perdat crudelius et disperdat quas unus pastor in unius ovilli collegit indissolubilem unitatem. Super speculam enim dominicam positi, si viso gladio procul veniente predicationis insonuerimus bucina ut populus se observet et illi a pravis neglexerint semitis deviare, gladius vero veniens animam de plebe perdiderit, nobis a culpa liberis, illorum sanguis super ipsorum capita redundabit. Et si ad radicem infructuose arboris precipiens securis apponitur, ut a facie terre tollatur, que folia saltem per fidei confessionem tenens suorum reddit Domino vitulos labiorum, quid fiet in arrido quod, fidei arescente radice, non infructuose verum dampnose terram occupat, habens non ad medicinam folia sed ad mortem? Quare vobis paterno compacientes affectu, dum tempus miserendi adest quod ad penitentie gratie est concessum, vos monemus et hortamur in Domino ad cor redire ac dolere gravius de commissis, excommunicantes heresiarcham cum suis complicibus, quem infideles filii papam vocant; omnes credentes ipsorum fautores, defensores, receptatores eorumdem decernentes sententie simili subiacere. Ut igitur circa vos effectum consequamur quem intendimus salutarem, ad vos venerabilem fratrem

²³ O svemu tome, s izuzetkom događaja 1245, govorim opširnije u raspravi: »Ecclesia Sclavoniae« i misija dominikanaca u Bosni.

nostrum Collocensem archiepiscopum destinamus, virum fidei zelatorem, nobilem genere, preclarum scientia, morum fulgidum honestate, cui plene in vestris partibus commissimus legationis officium, concedentes eidem quod in regno Ungarie contra predictos hereticos crucem predicet et faciat predicari et tam ipse quam illi, qui de nostro mandato vel ipsius predicationis officium fuerint persecuti, accedentibus ut de hore ipsorum semen recipiant verbi Dei, vere penitentibus et confessis, auctoritate nostra XX dies de iniuncta sibi posita penitentia relaxare ac illis receperint signum crucis cum necesse fuerit benefitium absolutionis impendant. Quia vero ipsum archiepiscopum inter alia nobilia membra ecclesie specialis dilectionis brachiis amplexamus, universitati vestre per apostolica scripta mandamus atque in virtute obedientie districte precipimus, quatenus eum, immo potius nos in ipso, benigne recipientes et honorifice pertractantes eidem tamquam apostolice sedis legato intendatis fideliter et devote, ipsius monita et precepta et que vobis ex parte nostra mandaverit efficaciter adimplendo. Alioquin sententiam, quam tulerit in rebelles, ratam habebimus et faciemus, auctore Domino, inviolabiliter observari.

2.

Regine Ungarie. Serpens callidus originalis mundi vidit gratiam et invidit et idcirco sue fraudis veneno temptans innocentiam corrumpere propterea fraude subdola laboravit, ne per obedientie meritum, quam ille per superbie perdiderat vitium, coronam mereretur accipere gloriosam. Novissime diebus istis vehementer accensus, sciens quia modicum tempus habet, per magistrorum errorum quos spiritu replet mendacii post mulierem que iam peperit filium seculorum omnium redemptorem, flumen emittit dogmatum perversorum, ut non solum parvulos per regnantem gratiam in utero Rachelis conceptos, verum quos in viros perfectos mater gratia iam formavit, perdere querat crudeliter et a Christo suo capite separare. In Bočne siquidem partibus, sicut multi asserunt fidedigni, quidam accedentes errorum spiritibus et demoniorum doctrinis pestilentie cathedram ascenderunt et in ypocrisi loquentes mendacium innumeram post se multitudinem in precipitium infidelitatis adducunt, volentes obstinationis lapidem super eos, ne ad Deum levant oculos et quem celi rorem salvificum dederant credant dominum Iesum Christum. Ne igitur morbus tam pestilens sue corruptionis sanie membra occupet saniora, celsitudinem tuam rogamus, monemus et hortamur in Domino contestantes per aspersionem sanguinis Iesu Christi, quatenus dilecto filio nostro regi Ungarie, viro tuo, efficaciter suggeras et inducas eundem, ut secundum sue virtutis potentiam, quam accepit, se totum exponat pro ulciscenda in die malo iniuria Crucifixi nec dormitet super extirpanda çiçania triticum suffocante, quam super seminare non cessat humani generis inimicus, eterni regni participium recepturus a Domini qui zelatui pro ipsius ecclesia rugam curabit infidelium et maculam amovere, decorem diligens domus Dei, ne corrumpi valeat inconsutilis Christi tunica tortuosa calliditate heretice pravitatis.

3.

Priori provinciali fratrum predicatorum de Ungaria. Ut Israeliticus populus servaretur illesus qua Egyp̄t̄ii corruerant plaga mortis super liminare cum utroque poste de mandato Domini agni tipici sanguine linierunt illis contingentibus omnia in figura propter nos qui fidei signaculo insigniti a mentis et corporis hostibus liberamur Christi positi fundamento superantes regna et iustitiam operantes. Cum igitur dolosa fabrica heretice pravitatis precium nostrum repellere cogitet et de virorum gementium frontibus delegere signum gratie salutaris, Finees (!) celo succensi dissimulare non possumus nec debemus quin contra tam pestiferos ut ex-

pedit accingamus. Ideoque mandamus quatenus per fratres tuos, quos ad hoc ydoneos reputaveris, per regnum Ungarie crucem facias predicari, qui auctoritate nostra illis, qui, crucis assumpto caractere, se ad hereticorum exterminium accinxerint, indulgentiam faciant que dari consuevit accedentibus in subsidium Terre Sancte.

4.

Regi Ungarie. Cum ecclesiarum tenella plantatio mamilla lactata regia preclarum profecerit in augmentum, noscitur valde dignum ut qui plantaverit, riget et protegat, ne tollat subito ventus urens in cuius profectum diutius est sudatum. Ne igitur Boçnensis ecclesia hereticorum quassetur turbinibus et procellis et infidelitas perdat quod fundavit regum illustrium vera fides, serenitatem regiam rogandam duximus et attentius commonendam, quatenus tue virtutis brachio predictam studeas ecclesiam defensare, ne sub tanti alumpni manu dampna sentiat ruinosa qui sincerioris fidei puritate se debet inimicis opponere viriliter crucis Christi.

5.

Archiepiscopo Collocensi. Venerabili fratre nostro Boçnensi episcopo et dilecto filio fratre Tiburtio ordinum predicatorum in nostra presentia constitutis relatione didicimus, quod Voleunc (!) lansbanus (!) et Zibislans heresi, in qua lapsi fuerant, abiurata, çelo fidei orthodoxe promiserunt hereticam persequi pro viribus pravitatem. Conversionem igitur talium acceptantes, de qua celestis guadet exercitus multitudo et in laudes cantum intonat salutare, mandamus, quatenus, si est ita, predictos secundum ecclesie formam recipias et auctoritate nostra ab excommunicationis absolvas vinculo, quo tenentur, iniungens eis quod de iure fuerit iniungendum.

6.

[De quodam antipapa in Hungaria.] Innocentius, episcopus etc. venerabilibus fratribus archiepiscopis, episcopis et dilectis filiis aliis ecclesiarum prelati in regno Hungarie constitutis salutem et apostolicam benedictionem. Excecata presumptio heretice pravitatis, locustarum more cuncta deuastans, adeo circa Boemie partibus dicitur pululasse, ut non solum simplices contra matrem ecclesiam conuertat ad bellum, verum etiam principes et potentes ex dolosa hereticorum fabrica in arma iniquitatis bellantia asseratur informiter formauisse: protrehentes siquidem iniquitatem in funiculis falsitatis in tantam inmanitatis proruperunt audaciam, ut more simie, que rationis expers laborat anima, imitari rationale, heresiarcham quendam, quem papam nominant, habentem horrores discipulos potentes, cum ingenti multitudine uenerantur, et in sinu alieno confoti ma-

Archiepiscopis, episcopis et aliis ecclesiarum Dei prelati per regnum Ungarie constitutis etc. Excecata presumptio heretice pravitatis locustarum more cuncta devastantis adeo in Bocnie partibus ex radice pestifera pululare, ut non solum simplices contra matrem ecclesiam conuertat in bellum, verum principes et potentes ex dolosa hereticorum fabrica in arma iniquitatis bellantia asseratur informiter formauisse. Protrahentes siquidem iniquitatem in funiculis falsitatis in tantam prorumperent audaciam, ut in ore symie, que rationis expers laborat rationale animal imitari, heresiarcham quemdam, quem papam nominant, habentem erroris discipulos potentes cum ingenti multitudine uenerantur et in sinu aliene confoti, a matris gremio alieni, virus pestiferum exauriant haspidum, lacte doctrine simplicis conculcato. Volentes igitur contra inva-

tris gremio alieno virus pestiferum exhauriunt aspidum, lacte doctrine simplicis conculcato. Volentes igitur inualescentis morbi corruptele adhibere antidota sanitatis, ne ipsorum sermo, qui serpit ut cancer, membra occupet saniora, illius auctoritate confisi, cuius vices gerimus, qui ligandi plenam nobis contulit potestatem, excommunicamus et anathematizamus heresiarcham, quem Boemi papam vocant, cum discipulis falsitatis, ac utriusque sexus hereticos in Boemie regno constitutos, fautores, receptatores et defensores eorum: vobis per apostolica scripta precipientes districte, quatenus ipsos excommunicatos in terris vestris et diocesibus publice denuntietis et faciatis ab omnibus arctius evitari. Si quis autem zelo fidei succensus predictorum bona invaserit et manu occupaverit violenta, prout carissimi in Christo filii nostri illustris regis Hungarie digna preconii statuta decernunt, presentis scripti patrocinio confirmamus, et ad ipsorum jus et proprietatem volumus pervenire, cathedralium et aliarum ecclesiarum in omnibus jure salvo. Ipsum vero heresiarcham et eius complices, nec non potentes regni predicti, ac multitudinem universam, qui religione juramenti dampnabiliter prestiti ad violentam et abiuratam heresim sepius sunt relapsi, seculari iudicio sine ulla penitus auctoritate secundum canones decernimus relinquendos. Ne vero vobis dormientibus zizania peius in deteriora proficiant, moneatis principes, inducatis potentes, populos animetis, ut ad eradicandam injuriam Crucifixi se accingant et malos de ipsorum finibus male perdant. Dat. Lugduni, XIV Kal. Sept. pontificatus nostri anno secundo.

lescentis morbi corruptelam adhibere antidota sanitatis, ne ipsorum sermo, qui serpit ut cancer, membra occupet saniora, illius auctoritate confisi, cuius gerimus vices in terris, qui ligandi atque solvendi plenam contulit potestatem, excommunicamus, anathematizamus heresiarcham, quem Boemie papam vocant, cum discipulis falsitatis, principes Vinislav(um) etc. et omnes utriusque sexus hereticos in Boemie regno constitutos, fautores, receptatores, defensores eorum, vobis per apostolica scripta precipientes districte, quatenus ipsos excommunicatos in vestris terris et diocesibus publice nuntietis, et faciatis ab omnibus arctius evitari. Si quis vero fidei zelo succensus predictorum bona invaserit et manu occupaverit violenta, prout dilecti [...] filii nostri illustris regis Hungarie digna preconii statuta decernunt, que presentis scripti patrocinio confirmamus, ad ipsorum ius et proprietatem volumus pertinere, cathedralium ac aliarum ecclesiarum in omnibus iure salvo. Ipsum vero heresiarcham et eius complices nec non potentes regni predicti ac multitudinem universam, qui religione prestiti iuramenti dampnabiliter violata, in abiuratam heresim sunt relapsi, seculari iudicio sine ulla penitus auctoritate secundum canonicas sanctiones decernimus relinquendos. Ne vero, nobis dormientibus, infidelitatis çicania potius in ulteriora proficiant, moneatis principes, inducatis potentes, populos animetis, ut ad vindicandam iniuriam Crucifixi (viriliter) se accingant et malos de ipsorum finibus male perdant.

7.

Illustri regi Hungarie. Fidei tue sinceritatem, que fermenti refugit corruptelam contrarietate sibi opposita vehementi, sic oportet in tempore malo operum ex effectu clarescere, ut, conventionem Christi a Belial exclusa penitus et reiecta, extirpes de regni tui finibus omnem hereticam pravitatem. Sane vulpes Sansonis, quarum diverse facies et averse, collegata caudarum concordia malitia, erroris igniti faculis in deserti sollicitudinem ortum conantur redigere voluptatis, nisi in forti fuerit arcus tuus et manus tua in cervicibus inimicorum nominis christi-

stiani, salutaris fidei corumpent signaculum impresse bestie caractere odiosa. Ideoque serenitatem regiam rogandam duximus propensius et hortandam per apostolica scripta mandantes ac in remissionem tibi peccaminum iniungentes, quatinus, vexillo vivifice crucis assumpto, contra tales hereticos insurgas viriliter et potenter Crucifixi vindicando iniuriam, cuius precium dampnata heresis repellens crudeliter pacem, quam Dei filius reliquit in terris, a tuis laborant finibus reddere alienam. Secundum nomen regium sic divulgetur in terre novissimis nomen tuum, confictoribus dogmatum perversorum, qui contradicunt efrengi audacia signo crucis, dignam reddens pro meritis ultionem, ut, cum in pace factus fuerit locus Christi, terram regni Boçnie purgatam heretica pravitate possideri facias per fideles.

8.

Archiepiscopo Strigoniensi et eius suffraganeis *etc.* Comissa vobis cura gregis dominici, qui vocati estis in sollicitudinis partem, exigit et requirit, quod insurgatis in lupinam rabiem heretice pravitatis, ut in comuni ovili sub vivi pastoris manu innocentes ovicule vestra cura vigili valeant requiescere, dominorum crudelium potentiis enervatis, quibus pro animabus ipsorum animas vestras precio fideiussorio posuistis. Ut igitur sicut dignitate precellit, ita çelo succensi fidei meritorum gratia tanquam qui regis duces in exemplum ceteris luceatis, mandamus in remissionem peccaminum iniungentes, quatenus, vexillo vivifice crucis assumpto, contra predictos hereticos insurgatis viriliter et potenter et ipsorum bonis, que publicanda duximus, audacius occupatis, de regni finibus eradicata quoque çiganie pestifere corruptella, fidelium gramina terram possideant, hiis a quibus colitur reddentes fructum uberrimum tempore oportuno.

9.

Matheo comiti palatino [...] Ut de talento potentie tibi divinitus credito et commisso census reddas secundum collata munera pinguiorem, contra insurgentem in Christum blasphemiam heretice pravitatis accingi debes viriliter et potenter, ne de terra tollatur gratiarum actio et vox laudis, si corrupta in regno Ungarie fuerit sinceritas fidei salutaris. Cum igitur corporis ignavia homine dormiente terram fidelium çigania extirpet extirpanda, nobilitatem tuam monendam duximus et hortandam tibi per apostolica scripta mandantes ac in remissionem peccaminum iniungentes, quatenus, vexillo vivifice crucis asumpto, contra predictos hereticos reiecto more dispendio te accingas viriliter et potenter et, occupata ipsorum terra, quam infructuosam reddidit veprium derelictas et spinarum, fidelis seminis ibidem gratia radicata tibi cedat in emolumentum munere spiritalis lucri, adiecta temporalis gratia, quam presentis diei necessitas exigit et requirit.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Redakcioni odbor

*IVAN KAMPUŠ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK*

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
SAVEZ POVIJESNIH DRUŠTAVA HRVATSKE